

Inledning

Detta är en liten handledning för färgning av våra växtfärger. Det är inte på något sätt något slags facit utan snarare några vägar av många tillvägagångssätt. Växtfärgning är en spännande hobby med många möjligheter till experiment och vi föreskriver att man gärna söker sig vidare i den stora flora av växtfärgningslitteratur som finns tillgänglig på bibliotek och Internet för vidare fördjupning. Växtfärgning är också spännande på grund av det ibland blir olika resultat när samma recept används. Denna nyckfullhet ligger i växtfärgningens charm.

Mängden växtfärg i förhållande till det man ska färga är alltid relativt. Generellt ger mer växtfärg och längre färgbadd mörkare färg. Våra recept är baserade på torkade växtfärger i pulverform vilket kan skilja sig markant ifrån färska växtdelar.

Krapp (*Rubia cardifolia*)

Historia.

Krapprotten har använts till färgning i över 5000 år, i Europa sedan 400-t f. Kr. En mycket viktig växtfärg under medeltiden på grund av dess egenskaper att färga rött.

Betning:

Förbetning med Alun – djup orange

Förbetning med vinsten – orange (tillsammans med alun mer röd)

Förbetning med kopparvitriol – Mörk rödbrun

Förbetning med järnvitriol – mörk brun.

Bruksanvisning

Använd färg för 30-50% av garnets vikt. Koka färgen i minst en timme och färga sen garnet i 90°C i 1 timme. Efterskölj i kallt vatten. Använd mer färg i längre tid för mörkare nyanser.

Det är viktigt att färgbadet inte kokar då krapprotten frigör färgämnen som färgar badet gulbrunt. För att vara på säkra sidan hålla badet under 80 °C.

Användningsområde

Krapp färgar det mesta såsom ull, silke, bomull, nylon och polyester.

Granatäppelskal (*Punica granatum*)

Historia

Granatäppeln förekommer som föda i medelhavsområdet sedan tusentals år. Frukten har också varit ett populärt inslag i konsten, särskilt under medeltiden och renässansen.

Granatäppelskal som växtfärgningsämne finns omnämnt i 1500-talskällor men det är troligt att det färgats med tidigare då det även brukats som garvningsämne och som färg i medeltida manuskript.

Betning:

Förbetning med alun – gul/brun

Förbetning med järnvitriol – mossgrön till grågrön

Förbetning med kopparvitriol - gyllengul

Bruksanvisning

Använd färg för 20-50% av garnets vikt. Koka färgen i minst en timme och färga sen garnet i 90 °C i 1 timme. Efterskölj i kallt vatten. Använd mer färg i längre tid för mörkare nyanser.

Användningsområde

Färgar ull, bomull, silke och en del konstfibrer. Ljus- och vattenfast.

Oxtunga (Anchusa officinalis)

Historia.

Omnämns som växtfärger i grekiska manuskript redan på 300-t.f. Kr och finns representerat i 3500-årigt arkeologiskt material från mellanöstern. Återfinns också i europeiska växtfärgningsböcker från tidigt 1500-tal. Denna blomma har också använts som medeltida medicinalväxt och till att färga smink, färg och mat.

Betning:

Ingen betning – Grå/blå

Förbetning med Alun – lila/rosa

Förbetning med vinsten – grå/brun

Efterbetning kopparsulfat – brun/lila

Efterbetning järnvitriol – lila/svart

Bruksanvisning

Använd färg för 30-50% av garnets vikt. Koka färgen i minst en timme och färga sen garnet i 90 °C i 1 timme. Efterskölj i kallt vatten. Använd mer färg i längre tid för mörkare nyanser.

Användningsområde

Fungerar bäst på ull, silke och mindre bra på cellulosafibrer.

Gurkmeja (Curcuma longa)

Historia

Har i förutom matlagning använts i tusentals år inom växtfärgning i Indien. Enligt vissa källor förekommer den i även i medeltida färgningsrecept.

Betning

Ej nödvändig, färgen blir stark men är inte särskilt solbeständig.

Bruksanvisning

Fyra matskedar per halvliter vatten. Mer ger starkare färg. Vill man vara säker på att få ut mer av färgen kan man låta färgbadet dra till dagen därpå. Förskölj tyget och sänk ner det när det fortfarande är något fuktigt i det varma badet. Badet bör hålla en temperatur på max 90 °C. Vill du ha starkare färg ta upp tyget/garnet och sköljs det och sänk ner det åter igen i färgbadet. Efterskölj tyget.

Användningsområde

Fungerar bäst på ull, silke och bomull. Ej aluminiumkastrull.

Indisk rabarb även kallad Dolu (Rheum Emodi)

Historia

Rabarbersort som relativt nyligen har börjat användas som växtfärg i Indien där den också odlas.

Betning

Förbetning med alun – Djupare nyanser - gul

Förbetning med järnvitriol – Djupare och mörkare nyanser - olivgrön

Bruksanvisning

Använd färg för minst 30% av garnets vikt. Koka färgen i minst en timme och färga sen garnet i 90°C i 1 timme. Efterskölj i kallt vatten. Använd längre färg i längre tid för mörkare nyanser.

Användningsområde

Fungerar bäst på silke men också på ull. Ger gult till olivgrön

Cutch (Acacia catechu)

Historia

Destillerat koncentrat från Acacia catechu-trädet har åtminstone sen 1500-talet importerats till Europa för färgning av brun men användningen kan spåras i Afrika till 900-t f.Kr.

Betning

Förbetning med alun – varm brun

Förbetning med järnvitriol – mörkbrun

Förbetning med kopparsulfat - mellanbrun

Bruksanvisning

Använd färg för minst 20% av garnets vikt. Koka färgen i minst en timme och färga sen garnet i 90°C i 1 timme. Efterskölj i kallt vatten. Använd längre färg i längre tid för mörkare nyanser.

Användningsområde

Cutch är en mycket ljus- och vattenfast färg som även kan användas vid infärgning av skinn. Fungerar bäst på växtfibrer såsom bomull och linne men också silke och ylle. Användes även till att göra färg till bokillustrationer.

Tagetes (Tagetes Erecta)

Historia

Traditionell blomma till för dekoration, vissa arter även till föda och infärgning.

Betning

Förbetning med alun – gul/orange

Förbetning med kopparsulfat - Gulgrön

Förbetning med järnvitriol – mörkare gulbruna nyanser

Bruksanvisning

Använd färg för minst 40% av garnets vikt. Koka färgen i minst en timme och färga sen garnet i 90°C i 1 timme. Efterskölj i kallt vatten. Använd mer färg i längre tid för mörkare och stakare nyanser.

Användningsområde

Färgar ull, bomull, silke och en del konstfibrer.

Indigo (Indiagofera tinctoria)

Historia

Indigo är ett färgämne utvinns ur växten *Indiagofera tinctoria* som odlats i tusentals år i Indien. Under medeltiden utvanns indigo ur växten vejde vid sidan av viss import av indigo från Indien. Den ökade handeln med Indien utkonkurrerade snart Europas egen indigoproduktion då mångdubbelt mycket indigo kunde utvinnas den indiska *Indiagofera tinctoria*. En del länder, såsom England försökte förgäves förbjuda den indiska indigon till fördel för den inhemska produktionen av vejde. Indigo räknas som ett av de mest exklusiva färgämnena under medeltiden och blev också en symbol för färgarskråna. Indigo är mycket koncentrerat och ger alla sorts blå färger.

Betning

Ej nödvändig.

Bruksanvisning för indigopulver

Att färga med indigo skiljer sig från vanlig växtfärgning då indigo är en så kallad kypfärg. Med kypfärg menas att färgen inte löser sig i vatten utan måste lösas upp med hjälp av natriumhydrosulfit. Traditionellt har urin använts till denna process men idag används färdiga kemikalier. Det finns många tillvägagångssätt men det som återges nedan är hämtat ifrån Hilka Råberghs bok *Färga garn och tyg*. Detta recept är för att färga med pulver, inte kristallindigo.

Färgningen är uppdelad i två moment, stamkyp och färgbåd. Stamkypet görs för att utvinna färgen i indigon och utgör själva grunden för färgbadet.

Stamkyp

5 g indigo

100 ml vatten 50°C

10 ml natronlut 25%

5 g natriumhydrosulfit

Blanda indigo med lite vatten i en glasburk och håll över 100 ml 50°C varmt vatten. Rör om noga. Tillsätt därefter natronlut och natriumhydrosulfit. Rör försiktigt för att inte syre ska komma ner i kypen då det förstör färgen. Sätt lock på burken och placera den i ett 50-gradigt vattenbad. Se till att temperaturen i vattenbadet håller sig vid 50°C i 20-30 min. När detta är gjort borde kypen ha en gulgrön färg och är färdigt för färgning. Denna stamkyp kan sparas i en fylld burk med tätslutande lock och man kan använda olika mycket beroende på hur stark färg man önskar. Det är dock rekommenderbart att använda måttligt med färg, hellre doppa flera gånger.

Här följer ett recept på ett mörkblått färgbåd

Du använda rostfri gryta, ej aluminium.

8 liter vatten 50 C
35 ml ammoniak
15 g hydrosulfit
40 ml indigo stamkyp

Tillsätt ammoniak till vattnet och strö i hydrosulfit. Håll försiktigt i stamkypen och rör varsamt för att undvika syre i färgbadet. Färgen på badet ska vara gulgrönt och genomskinligt. Nu kan man lägga ner garnet eller tyget som ska vara vått. Färga i 5-10 min med försiktig omrörning. För att undvika syretillförsel ska det som färgas vara under ytan. Lyft sedan försiktigt upp garnet/tyget och undvik att färglösning rinner tillbaka i färgbadet. Garnet eller tyget bör nu vara ljusgrönt men övergår till blå när det kommer i kontakt med luft. Upprepa för starkare färg eller skölj garnet nog. För högre gnidhårdighet kan det ligga i ett bad med ättiksyrat vatten.

Det går att överfärga indigo med andra växtfärger för att få fram starka nyanser av exempelvis lila, grön, röd och svart. Vi rekommenderar att införskaffa lämplig litteratur för detta.

Bruksanvisning för indigo i kristallform

Kristalliserad indigo är en ny metod att färga med indigo framtagen för industriell färgning. Metoden funkar dock lika bra på små färgbad. Den kristalliserade indigon är redan bearbetad så att man slipper göra en kypstam. Det blir samma resultat som med vanlig indigo.

Bruksanvisning.

Blanda 5 g indigo med lite vatten i en glasburk och håll över 100 ml 50-gradigt vatten. Rör om noga men varsamt så inte det kommer ner syre i blandningen. Nu bör blandningen bli precis som vanlig stamkyp, det vill säga grönaktig. Tillsätt lite bikarbonat i kypen. Nu kan du använda denna lösning på samma sätt som ett stamkyp i växtfärgningsreceptet med vanligt indigopulver.

Bra att tänka på är att hellre doppa tyget flera gånger för mörkare färg än att tillsätta med indigo. Detta gör också att färgen blir mer jämn.

Användningsområde

Indigo är ett mycket dygt färgämne som fäster på de flesta textilfibrer. Den är ljus- och vattenfast.